

ŽMOGIŠKOJI BŪTIS IR ŽMOGAUS IDĒJA

DR. ALGIRDAS J. GREIMAS
Aleksandrija, Egiptas

Em. Robles yra vienas iš gausių mūsų kartos prancūzų rašytojų, intymiai išgyvonusių antinacinės rezistencijos dramą ir bandžiusių suvokti tiek rezistento, tiek ir pačios Rezistencijos, kaip išlaisvinimo kovos, prasmę. Jo veikalas MONTSERRAT, porozistenciniame laikotarpyje sukėlė gyvų atgarsiu. Iškeltųjų problemų aktualumas lietuviškajai Laisvės Kovai dave mums mintį pasidalinti šio veikalo apmąstymu rezultatais su šios rūšies klausimais besidominčiais skaitytojais.

MONTSERRAT išvydo die-

ną Paryžiuje 1947 metais. Trys metai jau buvo prabėgę nuo Prancūzijos išlaisvinimo, neapykantos buvo kiek išblankę, aistros aprimę. Laikas atėjo, atrodė, permąstyti Rezistenciją, bandant suprasti jos pamoka. O permąstyti Rezistenciją, tai, pagal teatro logiką, paimti Rezistencijos idealą, sudėjus viską, kas joje buvo gryno ir absoliutaus ir, jam priešpastant žmogiškos būties baigtinumą ir revoliucinės praxis nešvarumą, transformuoti ji į asmenišką moralinę dramą. Tai reiškia iškelti, pritaikant pavieniam atvejui, akcijos, tiek kiek jinai yra idealo funkcijoje, vertės problemą.

Autoriui nepakanka, kad jisai paverčia ši konfliktą moralinė drama, jis dar jį perkelia laike ir erdvėje, atitolindamas jį tuo pačiu nuo egzaltuotos kovos atmosferos, patiekdamas jį grynesni, švaresni. Tačiau labai charakteringa, kad ieškodamas tikrai dramatiško klimato, jis kreipėsi į Ispaniją.

Tautos, kaip ir individai, yra lydimos savo garso aureoles, joms priskiriama visa eilė dorbių ir ydų: užtat ir autoriaus apsisprendimas leisti veiksmui vykti vienoje ar kitaip šalyje iš karto leidžia numatyti ne tik tai visą eilę trafaretinę, neišvengiamą elgeseną ir žestų, bet ir tam tikrą skaičių apriorizmų psychologinių ir filosofinių problemų sprendime.

jam buvo isakyta, sukilėliu vadą Bolivarą, ji perspėja ir padeda jam pasprukti nuo jis per sekiojančių ispanų dalinių.

Paaikėjus išdavimui, jis tikisi, visai teisėtai, būti sušaudytas ir, prisijimdamas savo akto atsakomybę, sutinka mirti kaip išdavikas. Tačiau Izquierdo, karininkas, ipareigotas sučiupti Bolivarą, yra kitos nuomonės: Montserrat, prieš mirdamas, turės išduoti Bolivarо slėptuvę, nes šisai, jei jam pavyktu pabėgti, gali prisijungti prie sukilėlių ir iš naujo sukelti visą kraštą.

Fizinės kančios nesulaužys Montserrat — ispanų karininkai, jo buvę draugai, tai gerai žino: reikės griebtis kitų, rafinuotesnių priemonių, moralinio kankinimo.

Izquierdo liepia suimti gatvėje sesis nekaltus žmones: šie iškaitai bus sušaudyti, jei per valandą laiko jems nepavyks ištikinti Montserrat, kad tasai išduotų savo paslapči. Montserrat jaučiasi pristumtas priesenos, pastatytas prie negailetingą pasirinkimą: leisti sušaudyti iškaitus ar išduoti Bolivarą, ir šis pasirinkimas sudaaro dramos esmę.

Šios atsitiktinai parinktos aukos yra visiškai nekalti žmo-

nės, tai galima sakyti pavyzdiniai atstovai žmonijos, kuri tenori tik vieno — gyventi ir testi gyvenimą.

Pirmiausia, puodžius, tipas žmogus garbingo savo vidutiniškume ir vidutiniško savo garbingume, penkių vaikų tėvas ir pavyzdingas amatininkas. Pirklys, žmogus tūtingas ir laimingas, palikęs namie žmoną, jauną, gražią, mylinčią (o žmonija juk turi teisę į laimę!) Aktorius (jis ką tik atvykės iš Ispanijos, jis nieko bendro nenori turėti su visa šita istorija, jis gi visiškai nekaltas!) — menininkas, kuris gražina kitų gyvenimą, kuris juokiasi ir verkia už kitus. Riccardo — jaunuolis, kurio tėvai ispanai nužudė ir kuris bijo mirti, nors drauge ir pasiruošęs mirti už savo krašto išlaisvinimą, kuris tik savo gyvybę atiduoda į Montserrat rankas, mesdamas į svyruojančias svarstyklės visą savo jaunystės svorį. Elena jauna nekalta mergaitė, gyvenimo grožio simbolis — jinai prašosi pirmutinė paaukojama. Ir pagaliau — Motina, kurios krūtys pieno prievinkusios, kurios vaikučiai išvalę, mirę, jei ji negriž namo.

Tai žmonės, iš kuno ir krauso, realūs žmonės, kurie nori gyventi, kurie turi teisę gyventi.

Kad jie gyventų, Montserrat sutiko mirti. O dabar, jis turi juos pasmerkti, juos nužudyti. Kieno vardu? — Vardan idėjos? — Bet juk šie nekaltieji — kurie — neprivalo mirti, juk tai jie ta idėja.

(Nukelta į 6 psl.)

Ispanų tauta, bendrai sako-
ma, turi tragiškumo pojautą.
Šis jausmas joje kilęs iš jos
atsakymo eiti į kompromisą
su gyvenimu, iš jos paniekos
vingiuotiems takams ir pusiau
— priemoninėms, iš būtino pa-
reikalavimo matyti problemas
kaip nesuderinamas antinomi-
jas, — prie viso to dar pridė-
jus labai aštrų mirties išjauti-
mą, mirties, dalyvaujančios
kiekvienoje gyvenimo akimir-
koje ir apšviečiančios ji ryš-
kia, rēkiančia spalva.

Dialektinė gyvenimo kon-
cepcija — šitokios sąjautos
rezultatas — jau savaime su-
daro vieną iš esminiu dramos
elementų. Iš kitos pusės, situ-
acija žmogaus — kryžkelėje,
nuolatinė apsisprendimo būti-
nybė (o jinai prileidžia, kad
žmogus gali apsispresti) lei-
džia pagrįsti žmogaus vertę
kaip tiktais šita laisve.

Tokia, maždaug, yra apriori-
nė dramatiška atmosfera, į kū-
rią mus veda Em. Robles, iš-
vystydamas veikalo veiksmai
ispanų karionienės, pasiūstos
i Venecuelą, numalšinti Ameri-
kos kolonijų sukiliimą ir išrau-
ti jų laisvę norą, generalinia-
me štabe.

Veikalo siužetas paprastas,
net labai paprastas. Tai istori-
ja ispanų karininko, vardu
Montserrat, kuris, išduodamas
savo karalių ir painiekindamas
savo, kaip karininko ir kaip
ispano, garbę, pasirenka kovą
už laisvę ir užuot suėmęs, kaip

ŽMOGIŠKOJI BŪTIS IR...

(Atkelta iš 5 psl.)

Montserrat galėjo tikėti, kad jis mirs už visos tautos išlaisvinimą. Mirtis buvo jo asmeniškas reikalas, Ar jis gali darbar tūti tikras, kad jis turi teisę pasiųsti i mirti žmones tam, kad kiti žmonės gyventų?

"Aritmetika tavęs neišgelbės" — sako jam Izquierdo, jo inkvizitorius.

Šešių žmonių paaukojimas tam, kad išgelbėjus šešis tūkstančius ar šešis milijonus yra tik aritmetikos klausimas, ir nieko nepakeičia dilemoje, kuriaj jau buvo iškėlęs Dostojevskis absolutinėje plotmėje: ar galima nupirkti žmogaus laimę nekalto vaiko ašaros kainą? Kas turi teisę pravirkdyti vaiką? — Tuo tarpu čia, dar apsunkindamas Montserrat sprendimą, išterpia inkvizitorius su visu šetonišku pagundos subtilumu: ar Montserrat tikrai žino, kad ši tauta iš tiesų trokšta laisvės? Ar jis tikras, pagaliau, kad tai iš tiesų išlaisvinimas? — Ir, priešingai negu pas Dostojevski, dilemos terminai čia praranda, atsimušdami i realybę, visą savo aštrumą: vietoj vienos nekaltos ašaros, Montserrat turi paaukoti šešių žmonių gyvybes, vietoj visai žmonijai patikrintos laimės, jam lieka tik netikro išlaisvinimo netikra yiltis.

Pastatytas prieš tokią dilemą, Montserrat susikaupia tyloj, apsunkusio nuo vidujinės kovos, tyloj žmogaus, pašauktu paskutini kartą pasireikštį savo žmogiškoj pilnumoj: pasirinkti visiškoje laisvėje. Bet tai kartu ir mirties tyla:mirtis plasnoje kambaryste, kuriamė uždaryta budelių auka ir tos aukos nekaltos aukos, kuriamė girdēti būbnų nykus gaudimas, pranešdamas apie įkaitų, vieno paskui kito sušaudymą.

Patsai Montserrat jau priklauso mirusiesiems, ir klausiamas, kuris jam dar kyla,

yra paskutinysis: ką dar lieka išgelbēti po mirties, anapus mirties? Ar pagarba skaudžiai žmogaus būčiai? Ar gal idėja, kurią žmogus turi susidareęs apie žmogų? Ir, priešingai negu Dostojevskis, kuris atmesta žmogiškas aukas ant Idėjos aukūro, bet išvien su Nepalaidotu mirusiųjų Sartre'u, Emmanuelis Robles pasirenka nežmoniško humanizmo teigimą. Žmogus gali pilnai save teigti tiktais idėjos vardan pralenkdamas žmogiškąją būti: kiekvienas žingsnis i priekį yra destruktyvus, nes jis neigia tai, kas paliekama užpakalyje. Žmogus turi beprotiškai, desperatiškai provokuoti savo likimą, darydamasis žmogaus idėjos čempijonu, niekindamas riziką, iš anksto sutikdamas su visais pralaimėjimais — toks, atrodo, yra esminis Em.Robles žodis, ir tokia, tur būt, yra Rezistencijos pamoka mūsų kartai.

Bolivarui pavyko pabėgti. Montserrat eis mirti, turėdamas prieš akis laisvės sukiliimo apoteozę. Aukos pasiteisino, viltis pasirodė pagrista. Idėjos pergalė patikrinta. — Tačiau ši pergalė nepriklauso Montserratui, nes ji atėjo tuo metu, kai žmogus jau buvo pasiruošęs aritmetikos spaudimui, budeiliui grasinant suiminėti ir sušaudyti naujus įkaitus tol, kol Montserrat prašneks. Jis pasidavė, kaip tiek žmonių jau buvo pasidavę prieš jį, kaip tiek dar pasiduos po jo. Likimo pirstas davė spriktą ir šia nauja forma pasireiškusi Idėja pati pasirūpino savo pergale.

Kas lieka žmogui, po šio milžiniško antausio rėžta jo laisvei? Ir šis likimo spriktas, ar tai absolutus Atsitiktinumas, kuris daro žmogų amžinuoju Sizifu vien tik gražiais žestais turinčiu pasitenkinti desperad? O gal ateis diena, kada, supratęs gilią Istorijos prasmę, žmogus galės ramiai atlikti savo užduotį, būdamas tikras ateitimis?